

راه‌های شناخت صفات خداوند

یکی از موضوعاتی که همیشه ذهن انسان را به خود مشغول کرده است، یافتن راهی برای شناخت هرچه بهتر خالق و آفریدگار هستی است. بشر همواره به دنبال یافتن پاسخ این پرسش بوده است که خدایی که او و هستی را خلق کرده، و قرار است روزی به سوی او بازگردد، چگونه خدایی است؟ چه ویژگی‌هایی دارد؟ آیا او به همه چیز عالم است؟ او قادر به انجام دادن چه کارهایی است؟ او با بندگان خود چگونه رفتار می‌کند؟

یافتن پاسخ این پرسش‌ها، نیازمند دستیابی انسان به منبعی است که اطلاعاتی دقیق و حقیقی در اختیار او بگذارد تا با تکیه بر آن بتواند به شناختی صحیح و به دور از اشتباه و خطا دربارهٔ خداوند، دست یابد. البته ما انسان‌ها به دلیل توانایی‌های محدود خود، امکان شناخت کامل خدای نامحدود را نداریم؛ به همین دلیل رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ^۱

آن چنان که شایستهٔ معرفت توست، تو را نشناختیم.

ما به قدر توان و درک خود، می‌توانیم به شناختی محدود از خداوند، دست یابیم؛ در این درس با دو راه که به ما در شناخت هرچه بیشتر خداوند کمک می‌کند، آشنا می‌شویم:

۱- تفکر در کتاب آسمانی

بهترین راه برای شناخت صفات خداوند، مراجعه به سخن خود اوست. توصیف خداوند از خود، توصیفی دقیق و بی‌نقص است که می‌تواند ما را در شناخت صحیح او، یاری دهد. با مراجعه به قرآن که سخن خداوند است، با آیات زیادی روبه‌رو می‌شویم که هر کدام به بیان بخشی از ویژگی‌ها و صفات خداوند می‌پردازد؛ قرآن کریم به ما می‌آموزد:

خداوند بر همه چیز آگاه است؛ او از آنچه در قلب ما می‌گذرد^۲، از آنچه چشم‌های ما می‌بیند^۳، و آنچه در گوش دیگران نجوا می‌کنیم، آگاه است^۴؛ او حتی از فرو افتادن برگ درختی در گوشه‌ای از

۳- سورهٔ غافر، آیهٔ ۱۹.

۲- سورهٔ احزاب، آیهٔ ۵۱.

۱- بحار الانوار، ج ۶۸، ص ۲۳.

۴- سورهٔ توبه، آیهٔ ۷۸.

جهان نیز با خبر است!؛ خلاصه اینکه هیچ چیز آشکار یا پنهانی نیست مگر آنکه خدا به آن علم دارد:

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى^۲

او هر آشکار و نهانی را می‌داند.

خداوند مهربان است و مهربانی او همه چیز و همه کس را در بر گرفته است.^۳ او آن قدر مهربان است که مهرورزی بر بندگان را بر خود واجب کرده^۴ و خود را دوستدار آنان نامیده است:

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ^۵

او بسیار آمرزنده و دوستدار بندگان است.*

با وجود این، او مجازات‌کننده نیز است و کسانی را که به مبارزه با حق برمی‌خیزند و از گناه و سرکشی دست بر نمی‌دارند، از رحمت خویش محروم و به عذابی دردناک گرفتار می‌کند:

وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ^۶

و هر که با خدا دشمنی کند بداند که خداوند به سختی عقوبت می‌کند.

او به بندگان ظلم نمی‌کند؛ بلکه انسان‌ها با گناهان و خطاهایشان به خود ظلم می‌کنند و خود را در مسیر گرفتاری و هلاکت قرار می‌دهند:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ^۷

خداوند به مردم هیچ ستمی نمی‌کند بلکه این مردمانند که به خود ستم می‌کنند.

۱- سوره انعام، آیه ۵۹.

۲- سوره اعلیٰ، آیه ۷.

۳- سوره اعراف، آیه ۱۵۶.

۴- سوره انعام، آیه ۱۲.

۵- سوره بروج، آیه ۱۴.

۶- سوره حشر، آیه ۴.

۷- سوره یونس، آیه ۴۴.

* آیه با ترجمه حفظ شود.

البته خداوند کسانی را که از گناه خویش پشیمان شوند و توبه کنند، با آغوش باز می‌پذیرد؛ چرا که او خود را خدای «بسیار توبه‌پذیر» معرفی می‌کند^۲ و توبه‌کنندگان را دوست می‌دارد.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ^۳

همانا خداوند توبه‌کنندگان را دوست دارد.

خداوند با احکام و قوانینش نمی‌خواهد بر بندگانش سخت بگیرد؛ بلکه برای هدایت انسان و راهنمایی او به سمت سعادت و خوشبختی و جلوگیری از گمراهی او این قوانین را قرار داده است.

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ^۴

خداوند نمی‌خواهد [با احکامش] شما را در سختی و مشقت قرار دهد، بلکه می‌خواهد شما را [از آلودگی‌ها] پاک کند و نعمتش را بر شما تمام نماید، تا شکر او را به‌جای آورید.

و سرانجام اینکه خداوند خود را در قرآن بهترین روزی‌دهنده^۵، بهترین یاری‌کننده^۶ و بهترین سرپرست^۷ معرفی می‌کند.

با همفکری هم‌گروهی‌های خود بگویید چه صفتی از صفات خداوند در قرآن کریم بیشتر تکرار شده است؟ به نظر شما چرا؟

-
۱- سوره نساء، آیه ۲۷.	۲- سوره بقره، آیه ۱۶۰.	۳- سوره بقره، آیه ۲۲۲.
۴- سوره مائده، آیه ۶.	۵- سوره جمعه، آیه ۱۱.	۶- سوره آل عمران، آیه ۱۵۰.
۷- سوره انفال، آیه ۴۰.		

حضرت علی علیه السلام در خطبه ۹۱ نهج البلاغه در توصیف خداوند می فرماید :

«... خداوند از اندرون لانه‌های تابستانی مورچگان و خانه‌های زمستانی حشرات، از آهنگ اندوهبار زنان غم‌دیده و صدای آهسته قدم‌ها آگاهی دارد. خدای سبحان از جایگاه پرورش میوه در درون پرده‌های شکوفه و از مخفیگاه حیوانات وحشی در دل غارها و کوه‌ها و اعماق دره‌ها، از نهانگاه پشه‌ها بین ساقه‌ها و پوست درختان و از محل پیوستگی برگ‌ها به شاخسارها آگاه است.

خدا از آنچه پرده ابر را به وجود می آورد و به هم می پیوندد و از قطرات بارانی که از ابرهای متراکم می بارد و از آنچه گردبادها از روی زمین بر می دارند و باران‌ها با سیلاب آن را فرو می نشاندند و نابود می کنند، از ریشه گیاهان زمین که میان انبوه شن و ماسه پنهان شده است، از لانه پرندگانی که در قله‌های بلند کوه‌ها جای گرفته‌اند و از نغمه مرغان در آشیانه‌های تاریک، از مرواریدهایی که در دل صدف‌ها پنهان است، و امواج دریاهایی که آنها را در دامن خویش پروراندند، آگاهی دارد. این همه آگاهی هیچ‌گونه زحمت و دشواری برای او ندارد و برای نگهداری این همه مخلوقات رنگارنگ که پدیدآورده است، دچار نگرانی نمی‌شود و در تدبیر امور مخلوقات، سستی و ملالی در او راه نمی‌یابد. . . .

خدایا تو سزاوار زیباترین توصیف‌هایی و درخور آنی که فراوان ستایشت کنند. اگر تو را آرزو کنند بهترین آرزویی و اگر به تو امید بندند بهترین امیدی.»

۲- تفکر در کتاب خلقت

راه دیگر شناختن صفات خداوند، تفکر در کتاب خلقت است؛ یعنی از طریق آثار و نشانه‌های او که در سراسر جهان آفرینش متجلی است، به ویژگی‌های او بی‌بریم؛ همان‌گونه که با دیدن نوشته‌ای علاوه بر بی‌بردن به وجود نویسنده، به میزان علم و دانایی و نوع افکار و اندیشه‌هایش بی‌می‌بریم، یا همان‌گونه که با دیدن ساختمانی، از وجود سازنده و میزان مهارت و توانایی وی باخبر می‌شویم، با تفکر در جهان خلقت نیز می‌توانیم علاوه بر بی‌بردن به وجود خالق بی‌همتا با برخی از ویژگی‌ها و صفات او نیز آشنا شویم.

تنها کافی است به تفکر در عالم بنشینیم؛ آنگاه این جهان را همچون جاده‌ای رهنمون به سوی او خواهیم یافت. زیبایی‌های عالم، جلوه‌ای از زیبایی او، خوبی‌های آن، روایتگر نیکی او و عظمت‌های آن، پرتوی از قدرت و بزرگی اوست. گویی تمام اجزای عالم از او سخن می‌گویند.